

52. 0. 8. 1883
vych.
řid. nář.
NÁVOD
KE CHOVU KONÍ.

PRO MENŠÍHO HOSPODÁŘE.

SESTAVENO

SLEZSKOU ZEMSKOU KOMISÍ PRO CHOV KONÍ.

Nově vydáno

odborem pro chov koní zemědělské rady pro království České.

V PRAZE.
NÁKLADEM ZEMĚDĚLSKÉ RADY PRO KRÁLOVSTVÍ ČESKÉ.
1883.

NÁVOD KE CHOVU KONÍ.

PRO MENŠÍHO HOSPODÁŘE.

S E S T A V E N O

SLEZSKOU ZEMSKOU KOMISÍ PRO CHOV KONÍ.

Nově vydáno

odborem pro chov koní zemědělské rady pro království České.

V P R A Z E.
NÁKLADEM ZEMĚDĚLSKÉ RADY PRO KRÁLOVSTVÍ ČESKÉ.
1883.

OBSAH.

	Strana.
Zemský chov koní vůbec	3
I. Volba plemenného dobytka	4
a) hřebci	4
b) klisny	5
II. O připouštění	8
III. O nakládání s březími klisnami	9
IV. O ohřebení	10
V. O vychování hříběte	11
a) ssavé hříbě	11
b) odstavené hříbě do prvního roku	13
c) dvou- a tříleté hříbě	16
d) hříbě v čtvrtém roce	19
VI. Ozhřívka (žlázovitost) při hříběti	21
VII. O kování koně	22
VIII. Závěrka	26
IX. Dodatek 1. stáje koňské, čili konírny	27
X. „ 2. hříběcí ohrady čili rejdiště	28
XI. „ 3. odvod koní pro vojsko	30

Zemský chov koní vůbec.

Zemským chovem koní zoveme chov, který v opak chovu ve zvláštních hřebčincích konaného od hospodářů jak velkých, tak prostředních i menších děje se.

Ve zvláštních hřebčincích drží se klisny výhra lně ku chovu, aniž by k jiným pracím upotřebeny byly; kdežto při zemském chovu koní se tito ku každé práci, jak hospodářské, tak jízdné a tažné upotřebují a krom toho ještě k chovu užívají.

Spotřeba koní jest za nynějška velká; znamenáme každoročně, že mnoho tisíc koní z Rakouska do cizozemska se vyprodává, jakož spotřeba ve vlastní zemi též nemalá jest; z čehož lze souditi, že dobrému chovateli za jeho vydařené koně právě kyne vždy znamenitý odbyt a slušný výdělek.

Námítka, že chov koní se nevyplácí, jest tedy lichá a dlužno ji vždy jen té okolnosti přičítat, že špatným koním odbytu se nedostává.

Menší chovatel musí tedy všechnu péči na to vynaložit, by jen dobré a způsobilé koně choval, začez se mu dostane nejen dobrého odbytu na trhu, ale i značného užitku.

Není to také pranic těžkého, dobré koně vychovati, jen když se chovu více pozornosti než dosud věnuje.

Účelem tohoto poučení jest, upozorniti menšího chovatele na důležitosti, kteréž tento znamenati musí, aby jinak při chovu koní příznivého, to jest odměňujícího cíle dosáhl.

K vůli snadnějšímu přehledu jest návod v následující oddily rozvržen:

I. Volba plemenného dobytka:

- a) hřebci;
- b) klisny matky.

- II. O připouštění.
- III. Nakládání s březími kobylami.
- IV. O ohřebení.
- V. Chov hříběte;
  - a) ssavé hříbě,
  - b) odstavené hříbě do prvního roku,
  - c) dvou- a tříleté hříbě,
  - d) hříbě ve čtvrtém roce.
- VI. Ozhřívka (žlázovitost) u hříběte.
- VII. O kování koně.
- VIII. Závěrka.
- IX. Dodatek 1. stáje koňské čili konirny.
- X. " 2. hříběcí ohrady čili rejdiště.
- XI. " 3. odvod koní pro vojsko.

I. Volba plemenného dobytka.

Především jde o to, by k chovu používalo se jen dokonale k plemenění schopného dobytku, poněvadž jen od takového nadíti se lze dobrého plemene.

a) *Hřebci.*

Budiž tedy zde jen krátce řečeno, že hřelec co možná s klisnou stejný aneb jí aspoň podoben býti má. Utvar těla, letora a rod mají se úplně shodovat.

Pro naše poměry vůbec, zejména pro jihozápadní krajiny království Českého hodí se hřebci plemene těžkého, kdežto v ostatních částech země s úspěchem lze používat k chovu hřebce rázu lehčího (vozového a jízdeckého).

Čistokrevní angličtí hřebci musí vždy s největší opatrností a sice jen k vhodným, to jest zvláště dobře a pevně stavěným, silným klisnám připouštění býti, poněvadž jsou tito hřebci proti našim domácím klisnám pravidelně krve bujnější a letory příliš rozjařené, následovně velice od nich se liší v kterémto příčině jich u nás s prospěchem užití nelze.

b) *Klisny.*

Nemůžeme chovateli dosti přísnou a pečlivou volbu při určeni klisny k chovu doporučiti.

V tom ohledu vedou sobě naši hospodáři velmi lehkomyšlně a nerozvážně myslíce, že jest věcí vedlejší, když se při klisnách hledí na vynikající vlastnosti a pravidelnou podobu těla, a přidržující se zásady, že dostačí, když jen hřebec, který se připouští, dobrý jest.

A přece závisí utěšený zdar zemského chovu koní především od klisen, k chovu určených a od vychování hřibat.

Dokud těmto dvěma hlavním činitelům se strany menších našich hospodářů více pozornosti než posud se nedostane, dotud zůstane všechno namahání marným.

Mát každý hospodář ze zkušenosti vědět, že símě jen tehdá dobře se ujme a urodí, když v dobře připravenou a plodnou půdu jest vloženo.

Totéž platí o chovu koní.

Klisna jest půda, kteréž se símě svěřuje, klisna musí símě vyklíčiti, je živiti a tak dlouho v těle nositi, až uzraje. Proto jest pochopitelné, že chce-li hospodář, by plémě se vydařilo, musí míti klisnu druhu výtečného.

Zdědění vlastností vnitřních i zevnitřních jest nezvratná zásada při chovu koní, na ní spočívá všechno zdokonalení chovu, a protož se musí již u dobytka plemenného k tomu hleděti, by měl do sebe všechny ty vlastnosti, jichž u jeho potomstva vychovati si chceme.

Pravidelně stavěné, působivé klisny jsou tedy ku zdaru chovu koní nevyhnutelné a doporučujeme každému hospodáři, který koně vychovává, by hleděl sobě takových zaopatřiti.

Dobrá klisna má míti přiměřenou tělesní velikost, sílu, hloubku a šířku, obzvláštní zřetel mějmež na silný hřbet, ledví, široká hluboká prsa, dobře klenuté břicho a prostrannou pánev, neméně na pravidelnou stavbu kostí a na dobře stavěné ne příliš vysoké, avšak zavalité, bezvadné nohy se zdravými kopyty.

Vhodná klisna musí býti dobře vyvinutá, silného, zavalitého vzrůstu těla; nesmí míti žádných dědičných, jak vnitřních tak zevnitřních nemocí a chyb, musí býti dobromyslné letory a ne příliš horkokrevná, v práci vytrvalá a povolná zůstati, přitom se lehce a dobře krmiti, v krmivu nesmí sobě mnoho

vybíráti, musí dobře ssáti nechati, hojně mlezi va míti při tom však otužená a spokojivá býti a vždy dobrému zdraví se těšiti.

Toť jsou ovšem veliké požadavky, avšak nemají žádného chovatele odstrašiti, nýbrž měl by každý chovatel hledět takové klisny si zaopatřiti i kdyby mu v ceně mnohem výše přišly než jiné, neboť z takových klisen může se hospodář při dobrém chovu hříbat dočkat zdárného úspěchu a jeho zboží bude napotom vždy hledáno a přinese mu kapitál i s hojnými úroky nazpět.

Majetník takových klisen má však také vědět a znát, jak drahocenný majetek jeho vlastnictvím jest a nemá pod žádnou podmínkou, ani při nejprospěšnějších nabídnutích takou klisnu prodat; neboť pozdější škoda, kterou v plemenění utrpí, není v žádném poměru s okamžitým úspěchem.

Důležitó tedy hospodáři, by sobě k chovu koní nejlepší klisny sám vychoval, neboť jest známo, že koně k chovu určeného, tak jako obyčejného, ke všem pracím se hodícího koně na trhu koupiti nelze. Chovatelé, kteří klisny k chovu zakoupiti chtějí, musí o nich míti vědomost, kde a v jakých rukou se nalezají, jak vychovány jsou, a to jich teprv jen ze známosti a dobrého přátelství ke koupí nabudou.

Chyby, vady aneb neduhy tělesní, které po souhlasném pozorování osvědčených a zkušených chovatelů z plemenných zvířat na plémě přechází vají aneb toto k podobným chybám, vadám a neduhům náchylným činí, jmenují se dědičnými chybami.

Hospodář, který chovem koní se zabývá, má zvláštní svůj zřetel k těm chybám obracet i přísně k tomu hleděti, by klisny, podobné chyby mající, z plemenění vyloučeny byly.

K chybám těm náleží na zevnějšku dlouhý, slabý aneb svislý hřbet, úzká, ploská prsa, úzký, srázný kříž, špatné zakončení ledvin, vysoké a tenké nohy, naklonění nohou v před neb na zad, jemné, dlouhé a proto slabé spěnačky, strmé postavení kloubu poskočného, jakož i značná jeho slabota a konečně všeliký chybný tvar kopyta, jako ploské, nutné, drobné a náchylnost pro duté kopyto atd.

Ze zevnitřních vad při klisnách jest se hlavně varovati: všech druhů chyb očních, průtrží (kýly v třísech, klínku, výhřezu pupku), pak nakolenice, poutka (rohlík, obručí), zaječí

nohy (občasné zapálení kopyta), raka v kopytě, jakož i náchylnosti k opakování se mauky.

Klisny, které následujícími vnitřními nemocemi stíženy jsou, nehodí se naprosto k chovu koní.

Nemoci ty jsou: jankovitost, nedostavení se měsíční potřeby, větry (udus), říjení (řítí, chlipěti), ozhřivost, zmyšlení koně (živý vlas) a padoucnice.

Povahových chyb při klisnách, hlavně lehce dráždivých, to jest takových, které vyhazují, kousají, líhají, lehtivé a vrtkavé (rozmarné) jsou, máme se střeziti, any tyto vlastnosti na plemeno přecházejí.

Těž se při klisnách tlačení žlabu a vinutí (tkaní) nerado vidí.

Při klisnách má se též hleděti na stáří, a nemají se před ukončením 4. roku k chovu upotřebiti, poněvadž před časem tím ještě úplně vyvinuté nejsou a šfáv svých k vlastnímu sesílení potřebují.

Plod v těle mladé klisny nemůže nikdy k takové dokonalosti dospěti, jako v klisně úplně dorostlé, dokonale vyvinuté.

Mladá klisna hyne pak často po mnoho let a i při nejlepším krmivu jest její služba, jakož i způsobilost k chovu, po celý život velmi nedostatečná.

Pravidelně mohou klisny od 5. do 15. roku s prospěchem k chovu upotřebeny býti; starší klisny rodi pak jen samá slabá, chatrná hříbata a zřídka je živiti dovedou, poněvadž se jim potřebného mleziva nedostává.

Každý chovatel měj tedy na zřeteli, že od špatných klisen opět špatná hříbata očekávati může, že náklad na vycování špatných hříbat stejný jest jako při dobrých, že hříbata chybných, hněvivých a tvrdošijných klisen chyby tyto ve vyšším ještě stupni dědí, že hříbata tato ceny v chovu nemají a proto za malý peníz prodávána býti musí, z čehož hospodáři dvojnásobná vzejde škoda.

II. O připouštění.

Klisna, která k připouštění vedena býti má, musí také skutečně hřínavá (konivá) býti.

Slovem „hřínati se“ vyznačujeme, když na klisně pozorujeme, že po spojení s hřebcem touží: to pak poznáváme po velikém jejím nepokoji, po řehotu, když se přiblíží jiným koním, zvláště hřebcům neb valachům, po otvírání se a zarudlosti ochodu, vystřikování žlutavé štávy z hanby, častém přistavování k močení, zvedání a točení ocasem, rozkračování zadních nohou atd.

Doba hřínavosti trvá obyčejně 30—36, nejdéle 48 hodin.

V době této nelze ani při početí, ani při ukončení rozjaření na zdárný výsledek připouštění čítati. — Nejvhodnější k výkonu tomu okamžik jest, když se největší prudkost hřínavosti při klisně ztratila, což obyčejně teprv 10 až 15 hodin po jejím zpozorování se stává. Časté stesky našich hospodářů, že klisny neujmuly, mají ponejvíce pravou příčinu v tom, že nebyly v pravý čas k hřebci vedeny, a nikoliv v nemožnosti hřebce, kterému se obyčejně mylně vina neplodnosti přikládá.

Veliký vliv na připouštění t. j. ujmoutí plodu má též místo a čas, jakož i způsob, jakým byla klisna k připouštěcí stanici dopravena. Nejen když klisna příliš časně aneb pozdě k hřebci dovedena byla, ale i když stanice příliš vzdálena jest aneb byla-li klisna u vedru v největším trysku na místo dohnána a byla-li na cestě této buď zapražena aneb k ježdění upotřebena, jest plemenění velmi na ujmu.

Na takových cestách přihodí se často, že klisna celého půldne pokrmu neobdrží a následkem hladu a utmácení veškerého pudu k plemenění ztratí.

Proto musí klisna v pravý čas hřínavosti k hřebci zvolna a jízdmo aneb po straně jiného koně vedena býti; má-li posud ssavé hříbě, budiž s sebou vzato.

Přišedši na místo pouštěcí, má se klisna, je-li ubřáta neb upocena, pokrývkou zakrýt a možno-li, až k připouštění v konírně ponechat; na každý způsob ji však před průvanem chraňme.

Po vykonaném páření ponechejž se klisna nějaký čas v úplné tichosti a budiž pak velmi zvolna domů dopravena.

Nesmí se honiti ani s ní rychle jezdit. — Polévání rodových údu po vykonaném páření vodou studenou nejen že k obřezlosti a lepšímu zúrodnění nepřispěje, ale dobytku i škodlivé bývá.

Za 8 dní na to budiž klisna za příčinou zkoušky s toutéž opatrností k pouštěcí stanici vedena; nepřijme-li hřebce, může se za to míti, že se stala hřebnou. Aby však obřezlost klisny s dobrým výsledkem se potkala, musí s ní v tom čase mírně a dobře nakládáno býti.

III. O nakládání s březími klisnami.

Zjedná-li sobě chovatel jistotu, že klisna hřebnou se stala, musí jí dvojnásobnou opatrnost a pozornost věnovati, ji přede všemi škodlivými vlivy chrániti.

Obřezlost při klisně znamenáme, když přestává hřínavou býti, po lenivosti a neohrabanosti v pohybech, po větší žravosti, nechuti k živějším a namahavějším pracím, hlavně k rychlejší jízdě, později pak, asi tak po 5 až 5½ měsíci, po větším objemu tělesném, pohybech plodu v těle matčině, jakož i po nabíhání vemena a žil na cecích.

Za škodlivé vlivy mohou považovány býti: přílišné namáhání při práci, rychlá jízda koňmo a vozmo, podávání příliš horké píce, náhlá změna teploty atd., atd., samé to příčiny, které okamžité zmetání následkem mají a takto velké škody, jak na klisně, tak na hříběti hospodáři působí.

Jako klisně v čas březí velké namáhání škodlivé jest, rovněž tak škodlivé jest jí v příliš velkém klidu ponechávati a hospodář nečiní dobře, ponechá-li březí klisnu po celou zimu v těsném, stuchlinou páchnoucím chlěvě.

Takové jednání jest taktěž mylné a nevhodné, neboť mírné pohybování jest všem tvorům prospěšné a k udržení zdraví a pravidelnému rozvoji života, zvláště pak v mimoobvyčejných případech, jako jest hřebnost, nevyhnutelně potřebné.

Tím, že klisně nedostalo se pohybování, slábne její ústrojí tělesné, ona nezažívá pravidelně, chuť k žrádлу jí ochabuje, výživa matky a plodu jejího zůstává nedostatečnou a místo aby se dobytka ušetřilo, docílí se opaku. Následkem toho všeho bývá obyčejně těžký porod a slabé, života méně schopné hříbě.

Proto jest tedy ráduo, hřebnou klisnu až do posledního času, avšak vždy mírně a pozorně k práci používat, ji před upadnutím, naražením a bitím chrániti a v posledním čase

obřezlosti zvláště dobře, avšak ne mnoho a palčivou pící krmiti. Při tom nebuďtež bojácnyými a ouzkostlivými.

IV. O ohřebení.

Čas bližícího se porodu poznáváme po naběhnutí vemena a rodných údů a konečně tím, že se ukazuje ve vemene mléko. Když se bolesti porodní dostavily, ukazuje se nucení k lejnění a močení; klisna si často uléhá a opět hned zase povstává, přitahuje nohy k tělu a projevuje vůbec veliký nepokoj.

Jakmile první známky bližícího se porodu se dostavily, jest radno klisně podkovy sejmouti, ji do zvláštního chlěva aneb na nějaké prostranné, prkny ohražené místo dáti, ji dobře podestlati, a pak nejmožnějšího pokoje popřáti, by se další průběh porodu nerušil. — Ohřebení pak následuje obyčejně lehce a za velmi krátký čas; při takových příležitostech radno dobytče samo sobě ponechati a jen v řídkých případech, kde se chybné položení nachází aneb při obzvláště těžkých porodech přispějměž mu ku pomoci.

Čím více pokoje dobytku se popřeje, čím méně pozornost jeho v tom okamžení na zevnější předměty upoutána bývá, tím lehčeji se porod odbude a nic není tak mylné, jako tvrzení, že lidská pomoc vždy býti musí po ruce; naopak, nevěcná a v nepravý čas poskytnutá pomoc může často jak pro matku tak pro hříbě býti škodna. — Klisny se strachují, zadržují a může tedy jednáním takovým spíše škody místo užitku docíleno býti.

Je-li porod šťastně odbyt, musí se mladému hříběti, které posud slabé a nemotorné jest, pomoci na nohy, a jakmile od klisny olizáno jest, poprvé k cecání přidrženo býti.

Po dvou neb třech dnech si již zvykne i nabude dosti chápavosti a síl, že si u matky samo pokrmu najde.

Nechce-li klisna hříbátko hned po porodu olizovat, posypejmež hříbě poněkud solí, kteráž u klisny chuť k lizání vzbudí.

V. O vychování hříběte.

a) *Ssavé hříbě.*

První mléko klisny bývá obyčejně žlutavě zbarveno a má zahořklou a slanou příchut. Někteří hospodáři toto z nevědomosti oddojí a vylijí, myslíce, že hříběti škodlivé jest.

To jest velikou chybou a nemělo by se nikdy státi, neboť zrovna toto mléko mateřské slouží co lehký počisťovací prostředek a jest od přírody k tomu určeno, by tak zvanou smůlu hřiběcí ze střev vyhnalo. Jest tedy nevyhnutelně zapotřebí, by se první mléko mateřské dalo hřibatům požívatí. — První tři až čtyři dni po porodu musí klisna v krmivu trochu uskrovněna býti, zvláště budiž jí oves ujmout; za to jí podávejme nějaký teplý sliznatý nápoj, jako otrubový sliz atd.

Jakmile se klisna po porodu poněkud zotavila, což obyčejně teprv po 5—6 dnech bývá, jest zapotřebí, by se také s krmivem postupovalo, a má se jí krom plné porce ovsa, ještě svárka z pšeničných otrub, řebkových neb olejových pokrutin podávati, by nabyla hojnost mleziva a aby se mláděti takto hned v nejtětlejším věku patřičné a silné výživy dostala.

V tom čase, kdy hřibě ještě sesá, musíme klisně veškerou pozornost věnovat, jí před zachlazením a krmními chybami chrániti, a je-li uhráta, vždy dříve, než hřiběti pít dává, třením osušiti a uhráté mlezivo podojiti.

Dva neb tři týdny po porodu může klisna, není-li zvláště slabá, neb netrpí-li újmy na zdraví, když před tím s hřibětem vedena a pozvolna projžděna byla, k lehkým pracím užívána býti. Při tom nezapomeňmež hřibě vždy s sebou vzíti a klisnu nad možnost sil nenamáhejme, poněvadž namožení vždy špatného na mlezivo má vlivu, kterýmž i hřibě trpí.

Spůsob, jak jej na venkově nalézáme, že klisna často celé půldny bez hřiběte na poli při práci trvá, není radný.

Hřibě, které v chlévě samo zůstaveno jest, bývá nepokojné, tesklivé, klisna pak tolikéž teskní po domově a mlezivo se následkem zdržování ztenčí; přijde-li pak klisna domů, pije hřibě hltavě uhráté mlezivo a může sobě následkem toho nejen nemoc ale i smrt přivoditi; proto jest užitečno a radno, hřibě kde jen možná s klisnou nechat chodit i když klisna k práci bývá upotřebena.

Při koních, kteří k hospodářským pracím upotřebeni bývají, lze toho snadno učiniti, jen že se to na újmu chovu koní bohužel zanedbává. — Hřibě při tom může kdy se mu zlíbí píti, zvykne si za včas na přiměřené pohybování v čerstvém vzduchu, otáží se nejlehčím a nejpřirozenějším způsobem

a tak se u něho klade hned z prvopočátku pevný základ k pozdějšímu prospívání.

Naproti tomu zůstávají hříbata, která v dusných, těsných stájích uzavřena chovaná bývají, v chovu velmi pozadu; schází jim potřebné pohybování a otužování, pročež také jsou velmi choulostivými a citlivými oproti všem změnám teploty; obyčejně ukazují se už v nejuťtlejším mládí u hříbat takových všelijaké chyby noh a kopyt, které větším dílem ustavičným stáním, vyklouznutím, nárazem při pohybování v úzkém prostoru, pak zkaženým vzduchem, mokřým stláním a výkalem povstávají.

Nelze tedy hospodářského chovatele ani dosti upozorniti na škodlivé uzavírání a uvazování hříbat v stájích a klademe jim vřele na srdce, by nenechali matky samé pracovati, by mládě její brali s sebou na pole, aby sobě poskočilo a na běhání uvykalo.

Co se doby sesavosti dotýče, sluší podotknouti, že jest pravidlem: čím déle tato trvá, tím prospěšněji na vyvinutí hříběte účinkuje.

Doba sesavosti nemá býti kratší 12 týdnů; hříbata stepní piji čtyři, pět až i šest měsíců, ano, tak dlouho, až se u matky mlezivo samo ztratí, a měli by si naši hospodáři pokynutí přírody všimnouti a jeho v chovu ku prospěchu jak hříběte tak klisny následovati.

Odstavování nesmí se díti najednou, okamžitě, rázem, ale vždy ponenáhlu a ne dříve, než hříbě samo a všechno žere; odstavování takové jest nejen hříběti ale i klisně prospěšné, hříbě sobě zvykne velmi lehce na přechod z tekutého krmiva na tvrdé a klisna ztratí pomalu mlezivo, aniž by v nebezpečí přišla, že z odstavování onemocní.

Ještě v čas sesání zvykejmež hříbě na tvrdší krmivo. — Nechme za tou příčinou hříbě s klisnou pospolu z jednoho nízce postaveného žlabu jako hravě žrátí, později překládejme mu však malé porce ovsu a něco nejlepšího sena; jednaním tím se odstavení velice usnadní a nezůstavuje žádných škodlivých následků pro hříbě.

Mylný a pro odchování mladého hříběte velmi zhoubný jest zastaralý náhled mnoha chovatelů, že hříbě musí mliční maso ztratiti; zrovna toto maso z mléka matčina jest to nej-

lepší a pro vyvinutí mláďátek nejprospěšnější; aby se udrželo, musí každý chovatel při odstavování nejvíce dbáti.

Za tou příčinou učini každý chovatel dobře, jedná-li dle toho, jak jsme už nahoře pravili, totiž zvykne-li hříbě hned zavčas na tvrdší krmivo a neodstaví-li je rázem, nýbrž pozvolna.

V první době odstavování nepouštějme hříbě v noci k matce, ve dne jen dvakrát za den a později jen jedenkrát, až konečně docela přestanem.

Mladý dobytek si při takovém postupu velmi brzo na nové krmivo zvykne, zvláště dostane-li se mu ho v patřičném množství a dostatečné jakosti; zatím kritická doba odstavování nepozorovaně uplyne. Je-li však chovatel nucen, samo žeroucí hříbě náhle a pojednou odstavit, pak musí je na několik dní od matky úplně odstranit a do jiné stáje postavit.

Po třech až čtyřech dnech mizí tesklivost jak matky tak hříběte. Matce se však musí po odstavení vždy dva- až třikrát denně mlezivo podojit, by se možný zánět vemena zamezil. Byla-li klisna krom toho pilně k práci upotřebena a v prvních dnech poněkud slaběji krmena, ztratí se mlezivo v několika dnech samo.

b) *Odstavené hříbě do prvního roku.*

Nyní po odstavení nastává doba, kde hříběti, chceme-li z něho jen poněkud slušného koně míti, podávati se musí nejsilnější krmivo.

V této době roste a sílí mladé dobytče a jest tedy pochopitelno, že zrovna nyní potřebuje nejsilnější a nejhojnější potravu, nemá-li u vývoji zůstatí pozadu.

Hříbata, která ve svém mládí, t. j. v prvním roce svého života, nuzně krmena byla, nejsou více s to, i když později nejhojnější potravu obdrží, se zotaviti; ona sice ztuční, zůstanou však v stavbě kostí zakrnělými, nejsou vytrvalými a zůstávají v hodnotě daleko za takovými koni, kteří v prvním mládí svém opatrování byli potravou dostatečnou a silnou.

Aby krmivo silné bylo, nesmí se hříbě v prvním mládí nemírně senem a ječnou slamou krmiti, dostačí denní dávka 3 až 3½ kilogramů (t. j. 5 až 6 liber); na proti tomu se může hojně ovsu zasypávati (3 až 3½ kilogramů t. j. 5 až 6 liber).

V zimních měsících jest radno přimíchávati do krmiva 2 až 2½ kilogramů (t. j. 3½ až 4 libry), mrkve kteráž nejen velmi zdraví prospívá, ale i na tělesný vývoj mladého koně patrný má vliv; naproti tomu jest škodlivé, hřibě hned v prvním mládí jetelem, travou a podobnou zeleninou neb brambory krmiti.

Dostatek soli k lizání přispívá též nemálo k udržení zdraví, jakož i k dobré výživě koně. — Hlavně hřiběti nemá se sole nikdy nedostávati. Podává-li se klisně sůl k lizání, zvykne si hřibě už v čas cecání na požitek tento.

Odstaví-li se hřibě, jest užitečno do žlabu dáti kus soli, na kterémž hřibě tak dlouho a tak často liže, jak toho potřebu pocituje.

Krom dobrého krmiva jest k prospívání hřiběte patřičné pohybování na čerstvém vzduchu nevyhnutelnou potřebou; bez toho nelze pomyslet i na vychování vytrvalých koní.

V osadách, kde se hřebečnice neb nádvoří pro koně nenalézají, máme takové co rejdiště pro hřibátka, kde jen možná zakládati. I když už hřibě odstaveno jest, nechť běhá posud a pořád po straně matčině a radno tedy je s klisnou nechat proháněti; tím na rolích se pražádná škoda nestane.

Kdež se ale podobné hřebečnice a pastviny pro hřibátka nalézají, nechme tato bezstarostně tam se proháněti a nemějme strachu, že se jim tam něco přihodí.

I při špatném počasí mají hřibátka zůstatí venku, nebude jim to nikdy na škodu; naopak, ona se otuží a stanou se z nich pro budoucnost dobří, silní a potřební koně.

Taktěž mají hřibátka v zimě co možná každodenně jednu neb dvě hodiny na venku zůstávati, což se nejlépe tím stane, pustíme-li hřibě do zahrazeného místa a na povel a popoháněním ve všech způsobech chození a běhání je cvičíme, při tom se však střežme, hřibě do uhřátí neb potu přivésti. Čím více poskakují a ve sněhu se povalují, tím více prospívají a tím méně žlázovým a jiným koňským nemocem podrobena bývají.

V osadách, kde se chov koní silněji pěstuje, vyplácí se zařizování hřebečnic a ohrad pro koně. V těch se mohou hřibata celé obce po celý den pospolu ponechávati.

Některé pokyny a jistá poučení o zařizování takových hřebečnic a ohrad podáme na konci těchto rádkův.

Přestojí-li hříbě první rok svého žití dobře a vzrostlo-li a sesílilo-li, pak jest už vyhráno a jisto, že z mladého hříběte bude kdysy krásný, silný a dobrý kůň; naproti čemuž z hříběte, které v prvním mládí v chovu pozadu zůstalo, nebude jiného než nepatrná herka, kteráž ani za vychování, ani za výdaj na chov nestojí.

Již v prvním čase, t. j. v prvním roce musí se k o p y t ů m hříběte zvláštní věnovat pozornost.

Kopyta se musí občas, avšak velmi pozorně a se zvláštním ohledem na stejnost a rovnost, t. j. aby jedno druhému se úplně vyrovnalo, přirezávat. — Při tom nutno na to hleděti, by kopyta úplně rovně stála a aby se příliš mnoho kopyta neubíralo.

Jest vždy dobře, raději méně, než více ubíratí, taktéž nemá u hříběte nikdy střela pod kopytem býti pořiznuta.

Po ukončeném prvním roce jest také nejpříhodnější čas k vykleštění těch hříbat, která valachy státi se mají.

Ku kleštění mají brány býti jen rozumné a v tom oboru osvědčené osoby, a nejpříhodnější k tomu doba jest čas jarní, poněvadž v tom čase rány nejrychleji se hojí a mladý dobytek mouchami a jiným hmyzem tak trápen nebývá, jako v čas horka.

Dvou- a tříleté hříbě.

V druhém a třetím roce netřeba o mladá zvířata tak velkou starost míti, jako dříve; v tom stáří už lehčeji se krmí a nepotřebují tak velkého opatrování; tím však není řečeno, že je můžem nechat zdivočít.

Tato doba jest obzvláště k tomu příhodna, aby koníček, dobře-li se s ním jinak nakládá, poslušným býti se naučil.

Zanebdá-li se věc v tomto čase, nenechá se později nikdy více dohoniti.

Zahnížděný jest zlovyk našich hospodářů, že hříbě hned z mládí kartáčují, ba i hřebelcují. — Vůbec jest hřebelcování všech koní zlovykem a neodporučitelné.

Hříbě bývá tím o přirozenou svou ochranu proti změnám povětrnosti a proti štípání hmyzu, o jemnou vlnu oloupeno,

a stává se choulostivým a lehtivým, koním s živější letorou a zvláště s jemnými chloupky způsobuje se hřebelcováním bolest a přivádí je k všelijakým necnostem.

Dostačí úplně, otřeme-li hříbě pouze slamou neb jakoukoli vlněnou hadrou.

V tom čase dostačí co zimní krmivo denní dávka 2 $\frac{1}{2}$ až 3 klg. (4—5 liber) ovsa, 7—8 klg. (10—12 liber) sena, krom nějaké malé dávky mrkve a dostatek soli k lizání. — Místo sena může se přimíchati též dobrá krmná sláma, zvláště ječná.

V druhé polovici roku mají dvou- a tříletá hříbata, tam kde se pastviska nalezají, po celý den na pastvě zůstatí a netřeba než ráno a večer něco suchého krmiva (seno a krmnou slámu) doma jim podávati.

Při chovu v stájích jest pro hříbě v tom věku nejpřirozenější letní krmivo: seno a oves a má, kde to okolnosti v hospodářství připouštějí, hříběti i v tom čase podáváno býti.

Kde však suché letní krmivo drahé bývá, mohou se hříbata též jetelem aneb jinou zeleninou krmiti; jen se jim musí v takových případech vždy ráno a večer předkládati něco sena a krmné slámy.

Při krmení zeleninou musíme hlavně dávatí pozor na to, by zeleň zdravá a vždy čerstvá byla, by nezapařená hříbatům se předložila; neboť takové krmivo, je-li zapařené, jest hlavní příčinou všelijakých koňských nemocí, obzvláště zapálení žláz. Zelené krmivo obyčejně se kazí a paří tím, že ve velkém množství bývá sečeno a buďto v stodolách neb dokonce na slunci i v dešti na hromadách uloženo.

Musí-li však hříbě v stájích vychováno býti, nesmí se na to zapomenouti, že ku žlabu uvázati se nesmí a že v tom čase denně na čerstvém vzduchu pohybovati se musí, má-li prospívati a se dařiti.

Tam kde žádných hřebečnic neb ohrad není, jest radno, nechat mladé hříbě po dvoře, v domě a na hnojišti se proskákat.

Každého hospodáře, který koně vychovává, mělo by býti pravidlem, zříditi pro svá hříbata hřebečnici třeba sebe menší. Bez takové hřebečnice neb ohrady nedá se ani řádné vychování a pohybování mladého hříběte na čerstvém vzduchu mysleti, a nelze také proto na řádné, vytrvalé koně počítati.

Neboť chceme-li kdysi zdatné koně odchovati, nesmíme na následující tři hlavní podmínky zapomínati:

1. na dobré a hojné krmivo, obzvláště v prvním roce chovu;

2. na pravidelné a přiměřené pohybování v čas odchovávání;

3. a konečně na to, bychom mladého dobytka příliš časně k namahavé práci neužívali.

Ruský, polský a uherský kůň nedostává lepší potravu nežli náš, naopak, snad někdy nuznější i horší; a přec těší se větší oblíbeností a požívá pro svou vytrvalost a způsobnost jakési pověsti, ačkoliv náš kůň větší, silnější a kostnatější bývá.

Koně tito nabyli přednosti své jedině tím, že se v přírodě otužili a valně venku pohybovali, kdežto naši větší díl svých vad tím způsobem nabyli, že co hříbata v stájích uzavřeni vychováni byli a tím zchoulostivěli a dílem též tím, že předčasně k těžkým pracím se upotřebovali.

Každá rostlina potřebuje vzduchu i světla, má-li prospívat, tím více má toho zapotřebí tvor — jako kůň, který k tomu určen jest, aby nám venku sloužil.

U mnoha hospodářů nalezáme výběžníky pro dobytek hovězí, v kterých však hříbata velmi zřídka, ba skoro nikdy nevidáme, ačkoliv tato bez starosti s hovězím dobyt看em tam ponechána být mohou.

Za to musí takové hříbě často v nízkých, stuchlinou páchnoucích a těsných stájích a k tomu ještě i co odstavče své mladí ztrávit a nepřijde někdy z vězení takých díve ven, až co nedokonale vychovaný kůň v těžký vůz bývá zapřaženo.

Takové vychování jest přímo zavržitelné a v tom jednání také ponejvíce spočívá příčina veškerých zmrzačených hříbat, ačkoliv se jim třeba dobrého krmiva dostává.

Necháváme-li koně dlouho v těsných prostorách státi, a dobře-li je při tom krmíme, dostávají sice kulatý a objemný trup, avšak nohy jim zůstanou tenké a slabé, a při upotřebení jich ukazují se všelijaké nedostatky a vady, každá namáhavá práce

vysiluje zesláblé ústrojí tělesné a za krátko jsou úplně vysíleni a krom mohutnosti tělesné nebyvají k ničemu jinému více.

Takovéto převrácené vychovávání nalezáme bohužel nejvíce v severních krajinách Slezka, za kteroužto příčinou tam i také mezi zvířaty jinak velkými a dobře krmenými zřídka s čistým a bezvadným koněm se stýkáme.

Všeliké vady kostí, jako nakolenice, jalovost, poutko (rohlik, obručí), a. p. v., bočité nohy (křivohnáty), úzkoprstost, svislost hřbetu, ztuhlé nohy hyzdí už třílete hříbě a svádějí je k všelijakým necnostem, jako tkani (hýbání), tlačení žlabu atd.

Pochopitelně tedy, že chovatel za takového koně žádné slušné ceny žádati nemůže.

To jsou odstrašující následky chybného vychování v stájích a nelze hospodáře dost důrazně napomenouti, aby podobného chovu koní zanechal.

Že však materiál náš není špatný a že se z něho při řádném postupu něco pořádného odchovati dá, dokazuje okolnost, že každoročně mnoho tisíc koní z Rakouska do severního Německa a do Anglie se vyváží, kdež se rozumně vychovávají a pak za tamější koně v cenách velmi vysokých na trhu prodávají.

A v skutku není žádným velkým uměním, hříbě jak náleží vychovati, dá-li se mu patřičné krmivo, obstojně dobrá stáj a popřeje-li se mu dostatečného pohybování ve volném a čerstvém vzduchu, a neužije-li se ho předčasně k těžkým a namahavým pracím; pak musí z něho vzorný kůň státi se.

Následováním tohoto příkladu přesvědčí se naši hospodáři, že mohou zrovna tak dobré koně odchovati a za ně rovněž tak vysoké ceny žádati jako jinde, jen budou-li opravdově chtítí, t. j. uposlechnou-li naší rady a budou-li cestou námi vytknutou kráčetí.

d) *Hříbě v čtvrtém roce.*

Jest velice přáti, by všechna hříbata až do svého čtvrtého roku co taková chována byla a aby se jim zároveň takové pozornosti věnovalo, jak bylo udáno pro dvou- a tříletá. Není mladý kůň ve svém čtvrtém roce ještě daleko tak vyvinut, že by užívání jeho k těžší práci bez škodlivých následků zůstalo, obzvláště u nás doma, kde poloha půdy jest hornatá, silnice tvrdé a kamenité a povozy těžké a k tomu ještě opatření jsou váhami pohyblivými.

To se však v chovu obyčejném u rolníka těžko provéstí dá, poněvadž zdejší chovatel koní často z příčin hospodářských bývá nucen mladého dobytčete už dříve k práci užítí.

V tom případě má se s upotřebením koně k práci aspoň do dokonaného třetího roku vyčkati, ba i po uplynutí tohoto času musí se díti to pozorně a rozumně.

Příprahování k jinému silnějšimu a staršimu koni nebude dobře vychovanému a vyvinutému tříletému hříběti na škodu, avšak váha musí dobře býti připevněna; taktež k polní práci může býti upotřebeno, musí však delší spřežení míti a nesmi nepřetržitě pracovati.

Proti tomu jest zapřahání čtyřletého koně k těžkým povozům na tvrdých, kamenitých silnicích, v hornatých krajinách velmi škodlivé, poněvadž se při největší pozornosti posud nevyvinuté údy jeho těla, zvláště nohy, velmi namahají a koni tím pro celý život škoda vzejíti může.

Samo sebou se rozumí, že mladému koni, jakmile k práci upotřeben bývá, totéž množství krmiva předkládati se musí, ano radno jest takovému zvířeti v tom čase něco více ovsu předkládati.

Bohužel vyčkává se zde v nejrůznějších případech tříletého stáří. Sotva že jest hříbě dvě léta staré — a někdy ještě dříve — upotřebuje se už k pracím a to dosti namahavým.

Takové jednání jest pro chov koní z kázonosné.

Mladé dobytče jest posud nevyvinuto, všechny kosti a chrupky jsou měkké, svaly velmi slabé, slovem celé ústrojí tělesné není s to podobného namahání, jaké se od něho žádá, bez škodných následků pro budoucnost snášeti.

Následek toho jest, že takové mladé dobytče už v 4. neb 5. roce na nohách zničeno bývá a k řádné službě se nehodí.

Pak nařikají chovatelé koní, že chov těchto zvířat se nevyplácí, zapominajíce ovšem, že oni sami tím vinni jsou, poněvadž chybným jednáním svým špatné zboží na trh přivádějí, za kteréž se jim, jak se samo sebou rozumí, zlaté doly podávati nemohou.

Kdyby byl chovatel sečkal až kůň třetího roku svého stáří dosáhne, a pak teprv rozumně a opatrně býval jej k práci byl upotřebil, bylo by to nejen ku prospěchu chovatele ale i koně. Kůň může se při méně namahavé a včasné práci vyvinovat a neutrpí tak snadno škody na nohách, slovem z mláděte takto

chovaného lze nadíti se schopného a ve všem zdravého a silného koně a můžeme vždy na to čítati, že jej za slušnou cenu prodáme.

Nemůže se tedy chovateli koní u malém ani dosti na srdce klásti, aby mladé hříbě alespoň do jeho třetího roku šetřil, a teprv po tomto čase hříběte dobře zrostlého s rozumem a šetrností k mírné práci užil.

Čas, který koni v mládí k jeho vyvinutí se věnuje, odměňuje tento chovateli v hojně míře, an takový kůň, byl-li v mládí šetřen, až do nejpozdějšího stáří podrží svou sílu a obratnost. Naproti tomu bývá zvíře, které se v mládí těžkou prací lopotiti musí, už v málo letech k práci naprosto neschopno.

Tou měrou, jak ovoce na stromě a obilí na polích dřív musí uzrát, než je sklizeti můžeme, rovněž tak musí kůň dostatečně vyspětí, má-li se ho v pravý čas s užítkem a prospěšně k práci moci užiti.

Majitel klisen, který není s to, hříbě dle potřeby a pravidel vychovati, učiní lépe, nechová-li docela žádných hříbat, aneb jakmile hříbě ssesat přestalo, šťastnějšímu hospodáři je přenechá aneb někomu prodá, jenž doveoe z hříběte pořádného koně odchovati.

Taktéž dopouštějí se naši chovatelé veliké chyby, vedou-li již tříleté klisny ku hřebci.

Pověděli jsme již na začátku, že kůň toho stáří je ještě sám příliš nevyvinutý a tudíž ku plemenění dokonce ještě se nehodí.

Žádá se příliš mnoho od takového mladého zvířete, musíť taková mladá hřebná klisna 1. obyčejně již pracovati, 2. své ještě ne docela vyvinuté tělo zdokonalovati a 3. při tom již tvořiti a živiti tělo hříběte z masa a krve své.

Každý uzná, že tak mladé zvíře nemůže všem těmto třem věcem najednou vyhovět, a žádá-li se to přec od něho, bývá toho obyčejným následkem, že taková hřebná klisna špatně pracuje, při tom hubne a vůbec ve vývoji svého těla se zdržuje až konečně zplodí zakrnělé slabé hříbě, z něhož taktéž nic pořádného býti nemůže.

Tak se zkazí klisna a hříbě z ní pocházející nestojí též za nic, tak že vychování jeho sotva kdy se vyplatí.

Z toho všeho pozná rozumný hospodář, že se mladé klisny nemají před čtvrtým rokem ku hřebci připouštěti.

VI. Ozhřívka (žlázovitost) při hřiběti.

Při vši opatrnosti a otužování hřibat dostanou tato přece velmi často nemoc tak zvanou „chřípěcí“. Tato jeví se tím, že zvíře je smutné, naběhne (oteče) mu podbradek, začne sopliti a často dostane i boule na prsou a jiných částech těla.

Prijde-li tato choroba již v době, kdy hřibě ještě ssaje, bývá účinkem mateřského mléka průběh nemoci snadnější a je toliko zapotřebí chrániti hřibě od průvanu, náhlé změny teploty a vůbec všeho zastuzení.

Prijde-li však chřípěcí již v pozdějším stáří, potřebuje zvíře již více péče, hlavně ale stáj mírně teplou a dobře provětrávanou a všemožnou ochranu před nastuzením.

Při tom ať dostává píci lehkou stravitelnou na př. rozemelený oves, k tomu ovar z otrub a dobré jemné seno, krk hřiběte teple se obalí a nemocné části těla napařují se odvarem drobného sena, nebo jinými teplými odvary.

Chřípěcí nemívá obvykle dlouhého trvání, ale kdyby přece se zdržovala, nebo kdyby se ukázal hnis, ať se zavolá zkušený zvěrolékař.

VII. O kování koně.

Kopyto nese vlastně celé tělo, a proto musí být zdravé, dobře utvořené a řádně okuté. Jest tedy zapotřebí, aby o zachování kopyta se dbalo již od narození hřiběte.

Hlavní věcí při tom jest pořádné okování čili okutí koně, jež prospívá mu ve dvojím ohledu; jednak má podkova chránit kopyta přílišného sedření, jinak zase má důležitý úkol, vyléčiti nemocná nebo chybná kopyta, nebo aspoň tak je polepšiti, aby kůň stal se práce schopným.

Pořádné okutí má tedy být kopytu přiměřené, a k tomu je zapotřebí:

1. aby podkova ležela jen na okraji rohové stěny kopytní a nikdy na chodidle;
2. aby se podkova zřídila vždy podle podoby kopyta, ale ne snad opáčně kopyto podle podkovy, jak se to bohužel dost často děje;
3. aby kůň byl okutý vždycky tím způsobem, jak toho žádá práce, kterou koná;

4. aby podkova byla tak přibita, by měkké části kopyta od ztlučených pokováků nijak nemohly být raněny nebo tlačeny;

5. aby celé okutí se řídilo vždy podle povahy kopyta, a podle postavy i pohybu noh.

Celé okutí záleží ze tří věcí, totiž přípravy kopyta, zhotovení podkovy a posléze jejího přispůsobení a přibití.

Příprava kopyta záleží v odstranění rohu od posledního okutí přirostlého.

Z podkovního pazouru smí se jen tolik rohu ubrati, by nová podkova na pokraji rohové stěny dobře umístěna býti mohla; pata (dvě vyvýšeniny na spodku kopyta v zadní části za střelou), musí tak poříznuta býti, by s ramenem střely běžela v stejné čáře, zápatky pak jen tou měrou, by se nedotýkaly podkovy. Z kopytního chodidla odstraní se pouze odtržené umrtvené rohovi, střely ale má struh zůstatí vzdálen a smí se jí nejvýše obruba uříznout, neboť každé přistřihování střely jest poškození kopyta.

Bohužel koná se často příprava kopyta se strany leckterého venkovského kováře s největší nevědomostí, až takto předčasně nejeden dobrý kůň svévolně se pokazí.

Proto by měl každý majitel koní sám k tomu hleděti, by koně jeho jen dobrý a rozumný kovář pod vlastním jeho dozorem koval.

Při přípravě kopyta hleděmež vždy k tomu, by podkova připravovanému kopytu byla přispůsobena, a ne naopak, a neměl by žádný majetník koní pod žádnou podmínkou dovoliti, by kovář k vůli vlastnímu pohodlí, hotovou podkovu koni na kopyta vpálil, a pak teprv kopyto podle podkovy pořezával a pobíjel.

Přibíjení kopyta má se díti pozorně a tím způsobem, že podkováky jen do rohové stěny vniknou, aniž by měkké části kopyta dřely neb tlačily. Podkováky, které na zevnější straně vynikají, musí se okamžitě zohýbat a přinýtovat, aby se podkova tak snadno neodtrhla. — Nikdy však netrpme opilování zevnitřní rohové stěny; jest to škodlivý zlovyk našich venkovských kovářů.

Čas, v který se má kování obnoviti, řídí se ovšem podle zrůstu rohu, nemá však z pravidla trvati déle než 6 týdnů.

Kováním mají nejen zdravá kopyta před nehodami býti chráněna, ale mohou vyhojiti se i kopyta chybná, nemocná, jakož i následkem toho povstalé chybné postavení nohy a v nejhorsím případě aspoň zlepšiti se.

Podáme tuto ještě krátký nástin nejhlavnějších kopytných vad, jakož i způsob kování.

Plochý a plný roh, při němž stěna pazurní a patní stěny pokosní směr od koruny k zemi mají, a chodidlo, kteréž místo co by nahoru vydaté býti mělo, v rovné čáře s okrajem rohové stěny stojí, aneb docela opácnou vydutinu tvoří.

Neustálé vlhko, bažinaté pastviny, hlavně ale přílišné vyřezávání chodidla způsobují tyto vady kopytní.

Při této kopytní vadě koná kůň jen tenkrát dobré služby, je-li širokými, do vnitř vydutými podkovami s vysokými háky (podpory) a držadly (nosy) okován.

Při úpravě kopyta šetřme hlavně paty, ubírejme co možná mnoho pazouru, a nepřikládejme podkovu příliš horkou, aby tenké chodidlo nebylo porušeno.

Nucené kopyto jest v částech paty velmi úzce postaveno. Uzavřené části kopyta jsou neustálému tlaku podrobeny, čímž postává kulhavost aneb aspoň velice nejistá chůze obzvláště na tvrdých silnicích.

Špatné kování, obzvláště proříznutí záparku (Eckstriben) a střely, jakož i příliš suché stáje, jsou příčiny takového kopyta.

Zlo toto může býti odstraněno tím, když kopito do hlíny aneb do kravince obalíme, aneb také tím, když koni podkovu v podobě trepky aneb půlměsíce zhotoviti a přidělati dáme, a pak jej po měkkých polích proháníme.

Srázné aneb kozlí kopyto povstává následkem srázného postavení, bývá krátké a srázné v pazouru, a příliš vysoké v patě; šetřením paty při spouštění pazouru, podkovami podoby půlměsícové, které jen na pazour se kladou a většího upotřebení paty nepřipouštějí, může kopyto velmi býti zlepšeno.

Šikmé kopyto jest takové, při kterémž jedna strana aneb patní stěna od druhé polovice stěny jeví úchylný směr k zemi.

Abychom toto kopyto zlepšili, musíme dobře se hodíci, zvláště připravovanou podkovu tak přispůsobiti, že vyšší rameno podkovy jest přiděláno na nižší a nižší rameno ve vyšší stěnu kopytní.

Rozpukliny jsou odděleniny rohové stěny podél kopyta; příčiny toho jsou drobnost kopyta, zanedbané ošetřování a rušení zrůstu rohu.

I zde musíme uzavřené podkovy přikládati; končina kopyta, kde se rozpuklina nachází, nesmí na podkovu býti ukládána.

Skulina v kopytě jest takové přerušení spojitosti rohu, že stěna rohová na příč tvoří odděleninu.

Kutí nemůže zde bezprostředně působiti, a musí taková kopyta jen lehkými podkovami býti opatřena, roh však budiž obklady z kraviců změkčen a oživen a skulina sama voskem neb pryskyřicí vyplněna.

Dutá stěna jest rušení spojitosti mezi rohovou stěnou a chodidlem kopytním. — Zlo toto povstává pravidelně při kopytech sucho držených a chybné výživě vnitřní rohové vrstvy aneb uskřípeninou. Při tom třeba se obmeziti na pečlivé čištění odděleniny, vyplnění její buď voskem aneb pryskyřicí a přikládání podkovy podoby půlměsícové s bočními zářezy.

Hniloba střely postává špatným, přílišným pořiznutím střely a velkou nečistotou v stáji. — Koně, hnilobou střely trpící musí vždy postaveni býti do sucha, jakož i vždy čistou a kamencem posypanou střelu míti. — Kutím může toto zlo jen tak dalece býti zlepšeno, že ramena podkovy popřejí střele co možná dobrého vývoje.

Zakutí aneb zášlap; tím se v rohové botce obsažená měkká hmota tak poškodí, že následkem zapálení kopyta vždy nějaké ochromení následuje. Poškozující podkovák musí ihned býti odstraněn, a poškozená část tím způsobem se obnažiti, aby, je-li v kopytě hnis (talovina), bez překážky mohl odtékat; vůbec musí se kopyto před vnikáním cizích předmětů co možná chránit.

Dále musíme kopyto nepřetržitě studenými obklady obkládati a podkova nesmí dřív na nohu býti připnuta, až všechna příčina k ochromení jest odstraněna.

Odraženice (Steingalle), také náraz, podzubek, jest stav podkovní nemoce, která v koutech zápatky a na okraji paty se jeví a následkem zmáčknutí této části kopyta povstává — pravidelně následkem chybného okutí, a jmenovitě z přílišného pořiznutí chodidla, střely a zápatky, jakož i příliš

pevným a místy špatným připnutím podkovy na patu. — Tomuto zlu odpomůže se velmi snadně vyřezáváním, změkčujícími obklady na zapálené místo a připnutím lehké podkovy, kteráž nemocnou nohu netísni.

Zařezání podkov povstává, když zvláště, běží-li kůň tryskem, pazourem zadních nohou proti ozubu aneb dolní ploše přední podkovy tluče.

Často dlužno hledati příčinu toho v chybné stavbě aneb umdlenosti koně, často také v špatném okutí.

Takoví koně mají v předu s lehkými a co možná krátkými podkovami bez ozubů (podpory) býti okuti; nu zadních nohou vynechmež poutka na zkrácených pazourech a nahradme tyto dvěma zárezy.

Konečně musíme každému hospodáři důtklivě raditi, aby při kování dbal o mírné zacházení s koňmi.

Přívětivé slovo, polichocení, náhubek, pořádné zvednutí nohy a trpělivost kováře i jeho pomocníka postačí, aby koně kování přivykli, a koně, již se kování bojí, bázně té pak pozbyli. Netrpělivost, křik nebo snad i tlučení koně nevedou k cíli, ubohé zvíře stane se ještě bojácnějším, ještě nevrlejšíms než dříve, kování děje se pak nakvap, bez potřebného klidu a to bývá příčinou, že pro špatné podkování mnoho i nejlepších koní předčasně a bídně sejde.

VIII. Závěrka.

Shrneme-li v krátkce ještě jednou hlavní pravidla chovu koní, budou as následující:

Ke zdaru koňstva jest potřeba:

1. dobrých plemenných zvířat, hřebců i klisen: o dobré a poměrům země přiměřené hřebce má se starati stát, o dobré klisny pak hospodáři;

2. dobré vychování hříbat, které záleží v dostatečném krmení, zvláště v prvním roce a co nejvíce pohybu na čerstvém povětří;

3. šetření mladých koní, aby nebrali se dříve ku práci ani ku plemenu, než dokonale dospějí.

Zachováváním těchto pravidel chov koní najisto se rozmůže a zvelebí, i dosáhneme dobrého, vytrvalého a tedy i cenného koňstva — a chov koní stane se i menšímu hospodáři a chovateli výnosným.

IX. Dodatek první.

Stáje koňské čili konírny.

Dobré, pořádně zřízené konírny jsou pro chov koní velmi důležité, majíť vůbec rozhodného vlivu na zdraví koní, a mnohé ty špatné, na venkově ještě se nalézající stáje přinášejí veliké škody koňstvu našemu.

Proto chceme několika slovy poučiti čtenáře o tom, jak má své konírny zařídití a čeho se při tom musí varovati.

Hluboko ležící, vlhké a špinavé konírny nemají pořádného odtoku nečistot, povstávající z nich špatné výpary kazi vzduch, od toho i píče na půdě ztuchne a vdýchání takových výparů je koním velmi škodlivé a způsobuje mnohé nemoci.

V těsných stájích nemají koně zase dosti pohodlí, aby se mohli dle potřeby položití, vstáti aneb jinak se pohybovati, mohou se snadno ušlápnout, pokopat a všelijak sobě ublížit.

Nízké stáje jsou sice v zimě teplé, ale za to dusné, zadržují výpary a jsou očím i plicím koni škodlivé.

V tmavých stájích se taktéž koním nedaří, není tam světla k opatrování a koně si pokazí oči.

Nerovná podlaha s nedostatečnou kamennou dlažbou, tedy podlaha příliš tvrdá, jakož i podlaha měkká a stále rozmočená poskytují koním nezdravého, chladného, tvrdého nebo jinak zase mokrého lůžka, a kazi valně i kopyta.

Taktéž škodí koním na plicích i na očích výpary z hnoje ve stáji zůstaveného aneb ze starého a promočeného steliva pod žlabem.

Příliš teplé konírny mají tu vadu, že koně v nich chování jsou vydáni rozličným chorobám, jakmile se dostanou na ostřejší povětří neb mráz.

Ve stájích příliš chladných chybí zase koním potřebného tepla, sebe lepší píče nejde jim k duhu a koně dostávají hrubý ježatý vlas.

Abychom se vyhnuli těmto nehodám, musíme pro chov koní zřizovati stáje takové, aby ani zima, ani dušné teplo ani mokro zvířatům škoditi nemohly.

Dobrá konírna ať má podlahu ku předku poněkud zvýšenou, zdi dosti tlusté, aby zima neprorážela, a tolik místa, aby koně měli pohodlí; nemá býti nižší $3\frac{1}{2}$ metru (12 střeviců) a za stájemi má býti dlážděná chodba tak široká, aby zlý kůň nemohl nikoho kopnouti.

Stání pro jednoho koně má být $1\frac{3}{4}$ až 2 metry (5 až 6 střeviců) široké 3 až $3\frac{1}{2}$ metru (10 až 12 střeviců) dlouhé.

Strop má být tak pevný, aby prach s hůry nepropadával, osvětlení stáje ať je dobré a též ať se nezapomene na zařízení provětrávací pro špatné výpary.

Okna musí být zařízená k otvírání a na takovém místě, aby koním ostré světlo nepadalo do očí.

Konírna musí se denně provětrávati v dobu, když jsou koně venku; než ale se navrátí, musí být okna i dvěře uzavřeny.

Pro stálé provětrávání a odvádění výparů budiž v nejvyšším místě zdi zařízen otvor aneb zasazena trouba opatřená dvířkami.

Podlaha musí být suchá, pevná a rovná a ve stáních k zadu poněkud skloněná, aby moč mohla odbíhat.

Dlažba kamenná je sice pevná ale v zimě příliš chladí, mezi kamením zadržuje se vlhko a podkovy se na ní brzo ubrousí.

Dobré a laciné jsou podlahy z upleskané hlíny (lepenicové) a v zadní polovici fošnamí pokryté.

Žlaby a žebřiny buďtež pevné, hladké a čisté, přední strana žlabů plechem okovaná, aby ji koně nehryzali. Žlaby i žebřiny musí být též v pravé výšce, aby kůň píci pohodlně dosáhnul.

Zvláště kamenné žlaby jsou pro konírny výborné.

Vyklízení hnoje děj se každodenně a to nejlépe v stejný čas s provětráváním konírny, aby se udržel ve stáji vždy čistý vzduch, pro zdraví zvířat tak důležitý.

X. Dodatek druhý.

Hřibecí ohrady čili rejdiště.

Již několikrát jsme tuto pověděli, že jen z takových hřibat, která se mnoho v čerstvém vzduchu pohybovala, vychováme dobré, vytrvalé koně.

Kde je důstatek pastvin, mohou se hřibata po nich prohánět, ale kde jich není, tam třeba učinit nějaké opatření jiné.

Nejlépe hodí se k tomu ohrady, to jest místa ohrazená, kam se hřibata vženou a kde po celý den ponechají se, ba někdy i ve dne i v noci.

Pro menšího hospodáře, nechová-li ročně víc než 3 neb 4 hřibata, jsou však tyto ohrady poněkud drahé.

Je-li ale chov koní v celé obci dosti čilý, tam neměla by nikdy scházet taková ohrada obecní.

Může se vybrat k tomu pozemek k jinému účelu méně spůsobilý.

Na plochu 1½ hektaru (asi 1 jitra) vejde se již hezky mnoho 1- — 2- a 3-letých hřibat, klisen i valachů — a mají dost místa k prohánění se.

Je-li pozemek k tomu po ruce, stojí ostatní úprava ohrady velmi málo a záleží jen z plotu přes 2 metry (5 střeviců) vysokého, ze sloupů, na nichž jsou přibity trojí ležaté latě. Tato ohrada rozdělí se zase na tři kusy, jeden kus pro jednoroční hřibata, jeden pro dvouletá a jeden pro tří- čtyřletá hřibata.

Nejlepší jsou ohrady pokryté trávničkem čili drnem; prospívá to kopytům koní a při mokřem počasí netvoří se tu bláto.

Velmi dobré jest, máme-li v ohradě velké stromy, aby se pod nimi hřibata mohla před palčivým sluncem ukrýt, a taktéž je s užitkem, protéká-li ohradou nějaká voda.

Ohrada má být raději v jednom směru delší, aby se zvířata mohla poněkud rozběhnout v čáře přímé.

Dveře mají být laťové, lehko k otevření, ale též dobře a pevně se zavírající, aby se nepodaly, když se hřibata při vyhánění a vhánění na ně tlačí.

K dokonalé ohradě přidá se někdy též kůlna ze dřeva, buď uvnitř nebo při plotě ohrady, aby se v ní hřibata při zvláštní nepohodě nebo za chladných nocí mohla ukrýti.

V dobře zřízené ohradě mohou hřibata stále dlíti a je-li pořádný čeledin k jich opatrování, netřeba hospodáři starati se o jiné, než o potřebnou píci.

Obyčejně se ale nechávají hřibata v takových ohradách jen přes den. Ráno dostanou ještě v stáji suché píce, sena, ovsu i slámy, pak se vyženou do ohrady a zůstanou tam do večera.

Na večer se ženou zase nazpět a dostávají znova suché píce, sena, ovsu a slámy.

Poslední krmení má se dáti v ohradě všem hříbatům současně a sice jen zelená píce, a není-li této více lze dostati, tedy jen seno neb krmná sláma.

Aby hříbata měla vždy dost nápoje, musíme v nedostatku tekoucí vody zaraziti v každém oddělení železnou zarážecí pumpu, kterouž se čerpá voda do žlabů.

V ohradách takto zařízených stačí jediná osoba k opatrování všech hříbat a může k tomu ještě jiné práce na blízku vykonávat, tak že celé opatrování nepřijde tak draho.

Není také zapotřebí báti se, že tolik hříbat pospolu by si snad mohlo ubližovat aneb že by snad se přihodily jiné nehody; neboť po 2 až po 3 dnech si vespolek tak uvyknou, že pokopání neboť pokousání stane se jen velmi pozřídka.

Hřebci přes jeden rok staří nesmí se však nikdy nechávatí pospolu s ostatními hříbaty, poněvadž se jednak vespolek nesnášejí, a tedy by si ublížit mohli, a jinak zase proto, že v čas probouzení se pohlavního pudu by snadno mladé kobylyky ohřebili a tím velkou škodu způsobili.

Pro hřebce musí být proto zařízeny zvláštní dobře uzavřené oddíly poblíž druhých ohrad a nejlépe, když může být místo pro každého hřebce zvlášť ohrazeno.

Zařízení dobrých ohrad objevilo by se býti zajisté v krátkém čase pro chov koňstva přeužitečným.

Jsou to hlavně dvě velké chyby, kterými se naše koňstvo hubí — předně vychování hříbat v konírně, kde se stanou choulostivými, neotuženými a k rozličným nemocem náchylnými, a za druhé příliš časně upotřebení mladých a nevyvinutých zvířat k práci, čímž se kůň před časem zahubí.

Zůstane-li hříbě celé tři roky v ohradě a dostává-li po celý ten čas dobrou píci, bude z něho řádný kůň, který hospodáři pak tím hojněji nahradí, co po tu dobu vychování jeho stálo.

Potom se chov koní zajisté vyplatí.

Záleží jen na našich hospodářích, aby zachováním našich rad přivedli koně na ten stupeň dokonalosti, jako se to již jinde s úspěchem výborným děje.

XI. Dodatek třetí.

Odvod koní pro vojsko.

Ku konci tohoto spisku chceme chovatele koní upozorniti ještě na říšský zákon, vydaný dne 16. dubna 1873 o odvádění koní k potřebám řadového vojska i zemské obrany. (Říšský zákonník, list ze dne 24. května 1873, XXVIII. díl, čís. 77.) Podle toho zákona má každý majitel koní povinností, v případě potřeby všechny své k službám válečným schopné koně přenechati státu za přiměřenou náhradu, jakmile z rozkazu Jeho Velič. císaře celé vojsko nebo některá část jeho se mobilisuje, totiž uvádí na míru válečnou.

K službám válečným schopni jsou koně od 4 do 12 let věku svého, mají-li nejméně 155 centimetrů (14 pěstí 3 palce) výšky, a nejsou-li na nich vady, které je pro vojsko činí úplně neschopnými.

Aby však takovým odvodem koní neutrpěl chov koňstva, což by se státi muselo, kdyby i k chovu ustanovení hřebci a klisny se odváděli, ustanovuje tentýž zákon v §. 8., že z odvodu vojenského vyjmuty jsou koně v odstavcích e) a f) naznačení, totiž:

- e) koně císařských hřebčinců a státních ústavů pro chov koní,
- f) obcím nebo i soukromníkům náležející plemenní hřebci, když se majitelové vykážou licenci těchto koní,
- g) klisny s cecavými hříbaty a takové klisny soukromých hřebčinců, které byly během posledních 4 roků nejméně dvakrát ku hřebcům připouštěny, anižby se hřebnými staly, a konečně všechny jiné klisny, které v posledním připouštěcím čase k erárním neb jiným licentovaným hřebcům připuštěny byly a během posledních dvou roků se hřebnými nestaly (což majitelové připouštěcími listky dokázati musí).

Aby ale úřady vždycky i v čas míru měly přehled o počtu a spůsoblosti koní ve státu se nacházejících, spisuje se každoročně veškeré koňstvo v obcích před zvláštní komisí, která ihned tam vysloví, je-li kůň k službě válečné schopný čili nic.

Chce-li někdo, aby podle zákonitých ustanovení §. 8. jeho kůň osvobozen byl, musí před toutéž komisí podati potřebných k tomu důvodů a důkazů.

Když pak skutečná mobilisace vojska nastane, musí se všichni koně, jež komise při posledním spisování uznala za schopné a k službě povinné, přivést na místo odvodu, a když tu někdo i dokázal, že jeho kůň zákonem od služby vojenské sprostěn býti má, tedy se na to ohledu neběře, opomenul-li tohoto důkazu již při spisování koňstva komisí přednésti k posouzení a uznání.

Stává se často, že hospodářové neznají předpisů tohoto zákona, a proto měli jsme za potřebné, upozorniti je na to v jejich prospěch i v prospěch chovu koní vůbec.

Připomínáme tedy každému majiteli koní, aby nepropásl k tomu ostanoveného času, a když jeho kůň podle §. 8. služby vojenské jest prost, aby podal důkazů k tomu potřebných každoročně při sepisování koní konskripční komisí, která pak musí toto osvobození zanést do seznamu a výkazu o působivosti všech v obci se nalézajících koní.

Kdo toho učinit opomene, má jen sobě přičíst, když při nastalé mobilisaci odvedou mu k vojsku koně pro chov ustanovené, čímž hospodáři i chovu koní vůbec povstanou značné škody.

Poznamenání. Jest žádoucí, aby za účelem zvelebení koňstva v obvodu obcí, kde se provozuje chov koní v míře rozsáhlejší, utvořily se zvláštní menší spolky, a dlužno to považovati za jistě vděčnou úlohu stávajících hospod. jednot, když by tyto zřízením zvláštních odborů pro chov koňstva přispěly k poučení a povzbuzení rolnictva, jenž tímto důležitým odvětvím hospod. výroby se zanáší.

C. k. dvorní kněhtiskárna A. Haase v Praze.